

***Suhteessa oleminen
avaimena
ihmisyyteen***

SUVIELISE NURMI, TT
HELSINGIN YLIOPISTO

Runko

1. Mikä on ihminen?
2. Modernin ihmiskuvan lyhyt historia
3. Verkostoinen ihmisuus
4. Mieli suhteissa
5. Onko ihminen Jumalan kuva?

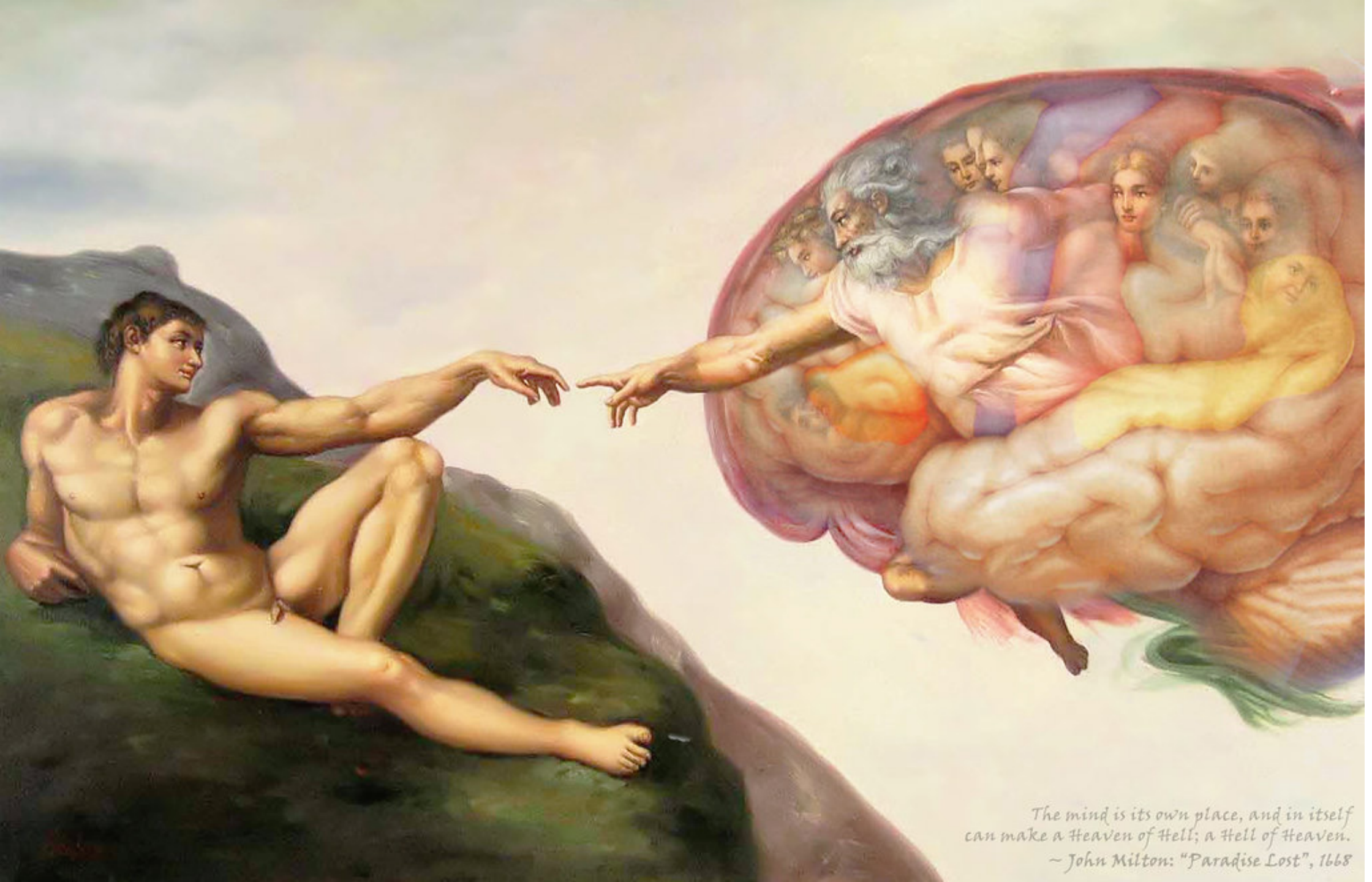
Mikä on ihminen?

*Ihminen on
Jumalan kuva*

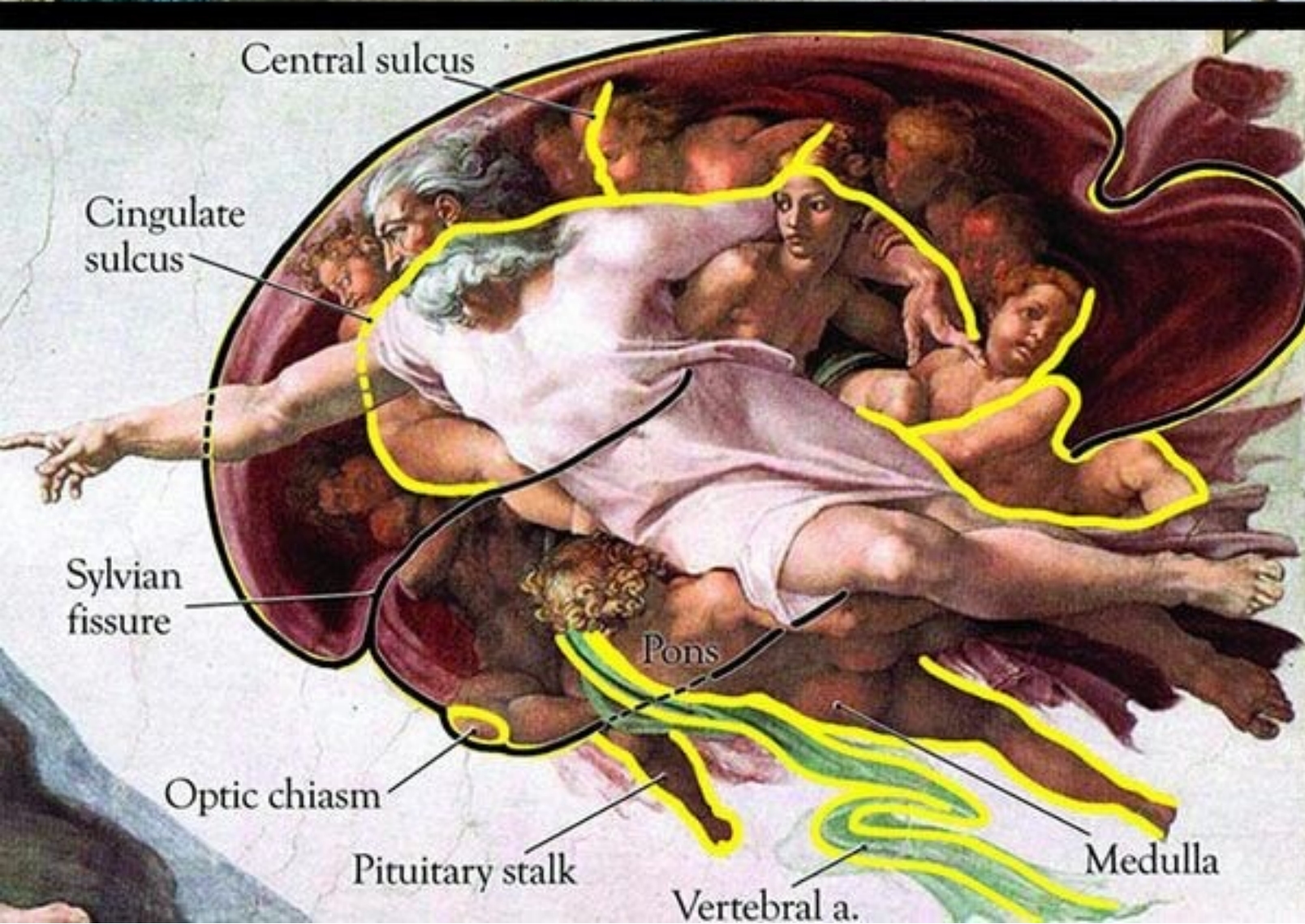

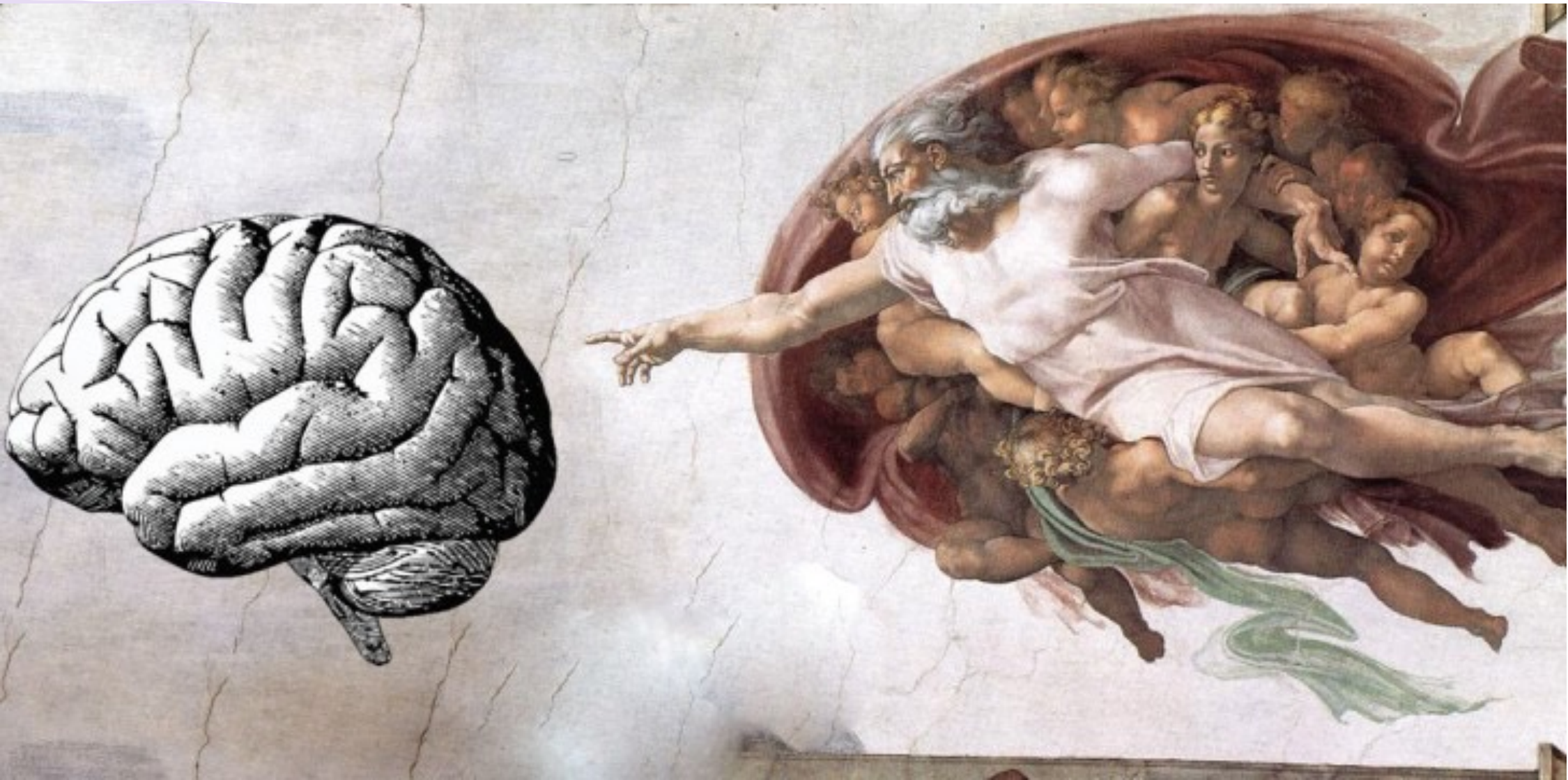
*Jumala on
ihmisen kuva*

*The mind is its own place, and in itself
can make a Heaven of Hell; a Hell of Heaven.
~ John Milton: "Paradise Lost", 1668*

*Ihminen on
Jumalan
kuva /2*

A wide-angle photograph of a calm lake under a clear blue sky. In the foreground, a group of about seven children are sitting on a large, dark, rounded rock that is partially submerged in the water. They are wearing summer clothes like hats and swimsuits. In the middle ground, several other children are scattered across the lake, some standing on smaller rocks and others wading in the shallow water. The background is a dense line of green trees along the shore. The water is a brownish-green color, and the overall scene is bright and sunny.

Relationaalisuus eli suhteisuus

Ekokriisi on ihmisyyden kriisi

- Se haastaa arvioimaan teologista ja eettistä ihmiskäsitystämme
- Miten osaamme suojella ihmisyyttä ja ihmiskuntaa, jos emme tiedä keitä olemme?
- Entä: Miten osaamme puhua Jumalasta ihmisten “suuria kysymyksiä” palvelevasti, jos emme tiedä, millainen ihminen on?

Etiikan tragedia

- Stephen Gardiner, *The Perfect Storm* (2011)
- Modernit moraaliteoriat eivät pysty tehokkaasti puolustamaan biosfääriä, lajeja tai ihmiskunnan tulevia elinolosuhteita
- Ne keskittyvät yksilöiden välisiin velvoitteisiin ja moraaliyhteisön sisäiseen oikeudenmukaisuuteen

Modernin ihmiskuvan lyhyt historia

Käännöksen luonnonoikeusajattelussa 1200-luvulla

Kiista siitä, miksi luotu maailma on paras mahdollinen

- *Tuomas Akvinolainen:*

Jumala loi tällaisen maailman, **koska** se on paras mahdollinen → yritys muuttaa sitä tekee sen väistämättä huonommaksi
- olemuksellinen ihmisyy

- *Duns Scotus:*

Maailma on paras, koska Jumala **tahtoi** luoda juuri tällaisen.

- Jumalan **tahto on vapaa**. Mutta koska hän on hyvä, hän tahtoi luoda vain parasta.
- ei ole olemuksia, vaan yksilöolioita

- Kiistan voitti **via moderna**, eli vapaan tahdon puolustajat (voluntarismi)
- Ajatus maailman hyvyydestä ja kunnioituksesta jäi riippumaan **uskosta hyvään Jumalaan**
- Sekularismi → ei pidäkkeitä manipuloida maailmaa

Renessanssihumanismi

- Pico della Mirandola: *Oration on the Dignity of Man* (1486)

Jumala puhuu Adamille viimeisenä luomispäivänä:

”Olen asettanut sinut keskelle maailmaa, että paremmin katsoisit ympärillesi ja näkisit, mitä siinä on. Loin sinut olennoiksi, en taivaalliseksi enkä maalliseksi, jotta olisit oman itsesi muovaaja ja voittaja. –Sinulla yksin on kehitys, kasvaminen vapaan tahdon mukaan, sinussa itsessäsi on kaikenlaatuisten elämän idut”

- Jumala on luonut ihmisestä *erityisen* = hän voi järkensä ja vapaan tahtonsa avulla päättää, mitä hän *haluaa* olla
- Ihminen voi muuttaa itseään $\leftrightarrow$ Luonto ei voi (DUALISMI)
- Kahtiajakautunut ihminen:
 - Moraalinen ihmismieli = vapaa
 - Luonnollinen ihmismieli = ympäristönsä määräämä

→ **Mielen dualismi**

- Ihmisen ja luonnon dualismi
- Mielen ja ruumiin dualismi
- Mielen sisäinen dualismi
 - järki vs. tunne
 - tahto vs. tieto
 - vapaa mieli vs. ympäristölle altis "luonnollinen mieli"
- Vapaan tahdon tulee hallita. Se asettaa päämäärät, joita järki palvelee
- Francis Bacon: Tiede on menetelmä luonnon haltuunottamiseksi. Tieteen tarkoitus on "parantaa" luontoa (myös ihmisen luontoa)

Valistuksen ihanne universaalisuudesta ajoi yksinkertaistuksiin

- vapaalla ihmismielellä rajattomat kehitysnäkymät
- Vapaudesta tuli uusi universaalin ihmisyyden perusta ("olemuksen" sijaan)"
- → Yhteinen ihmisuus uskonnosta/kulttuurista riippumatta
 - Oletus tiedon objektiivisuudesta (kaikille sama)
 - Oletus että rationaalinen ihminen toimii "tyhjiössä" – luonto tai toiset ihmiset ei voi vaikuttaa mihinkään oleelliseen minuudessa
- IHMINEN VIERAANTUU SUHTEISTAAN
- MORAALI VIERAANTUU LUONNOSTA
- KULTTUURI VIERAANTUU MONIMUOTOISUUDESTA
- Ihminen vapautui luontonsa ja suhteidensa kahleista ja löysi transsendenssin oman "mielensä ytimeä"

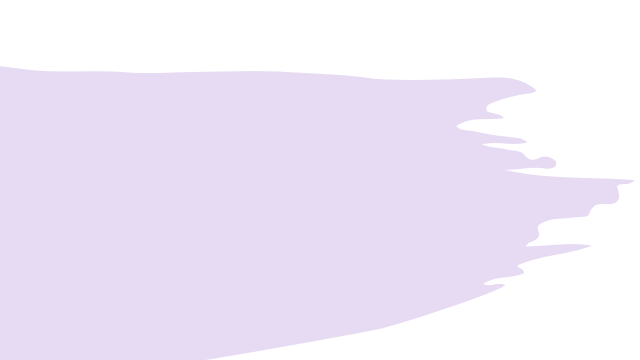
Luonnosta tuli moraalisesti neutraali alue

- Luonnolliset oikeudet yksilöoikeuksina
- sosiaalietiikka perustuu samankaltaisten olentojen vastavuoroisuudelle/ sopimuksille
- --> luonto, joka ei vastaa samalla mitalla, ei kuulu moraalin piiriin

Verkostoinen ihmisyyys

-
- Yuval Noah Hararin kriittinen huomio:
 - merkitysten (esim. hyvä, paha, oikea tai väärä) ajatellaan kuuluvan joko objektiiviseen todellisuuteen tai subjektiiviseen todellisuuteen.
 - Miksi emme käsittele asioita intersubjektiiviseen todellisuuteen kuuluvina?

IHMISYYS ON SUHTEISTA (relaationaalista)

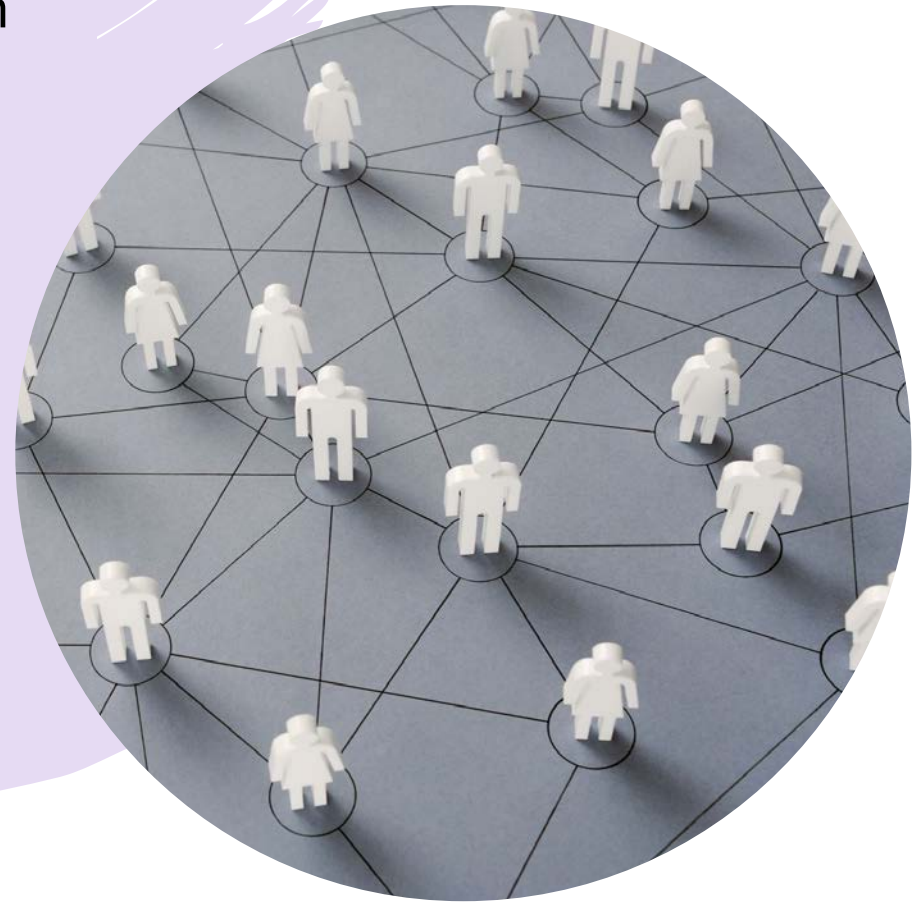
Suhteet toisiin
ihmisiin, eläimiin ja
muihin olevaisiin
määrittävät, keitä
olemme ja miksi
voimme tulla

Elämä on kiinni suhdeverkostoista – myös ei-ihmisten kanssa

- OLEMINEN (BIOLOGIA):
 - 50-75% yksilön soluista on "muita" kuin omiamme (eri DNA)
 - bakteereita ja muuta mikrobiomiamme ilman ei voi elää tai olla terve
 - Mikrobit, bakteerit ja virukset kulkevat sisään ja ulos ja liittävä "yksilöt" toisiinsa ja ympäristön muihin asioihin.
 - Epigenetiikka
 - Yksilö jatkuvassa muutoksessa: "Pysyvää vain hammaskiille"
 - Kehon muisti
- Mitä on minuus?
- Yksilöiden sijaan tulisi puhua verkostoista ja niiden solmuista
- Entä mitä luontokato ja ilmastonmuutos merkitsevät ihmisyydellemme?

- TIETÄMINEN (KOGNITIOTIEDE, EPISTEMOLOGIA)
 - Tieto rakennetaan dynaamisessa yhteistyössä tiedon kohteen kanssa (Alva Noë 2004)
 - Paikka luo tiedon rakenteita (Mark Johnson, Christopher Preston)
 - Teot ja käytännöt vaikuttavat tietoon
- TOIMINTA (TOIMINNAN FILOSOFIA, ETIIKKA)
 - Vapaus suhteissa: vastuu vaatii siteitä, ei irrallisuutta (Susan Wolf)
 - Sosiaalinen ontologia, kollektiivinen toimijuus (Raimo Tuomela)
 - Autonomiaa ei voi irrottaa toiminnan ehdoista (Catriona Mackenzie, Xabier Barandiaran)

Vastaus siihen, miksi ja miten kykenemme tekemään moraalisia valintoja, löytyy **suhteistamme**

- Evoluutioantropologi Michael Tomasello (A Natural History of Human Morality, 2016):
 - Ihmislajin ainutkertainen piirre on, että emme ole vain sosiaalisia, vaan ultrasosiaalisia eläimiä. Sen ansiosta meistä tuli järkeviä, kommunikoivia ja moraaliin kykeneviä
 - ihmiset oppivat lukemaan toisiaan ja kehittämään sosiaalisen vuorovaikutuksen ennennäkemättömälle tasolle
 - Moraalitoimijuus on syntynyt evoluutiossa sellaisen keskinäisen yhteistoiminnan seurauksena, jossa vuorovaikutus on kaikille eduksi
 - Sosiaalisuus muokkaa kognitiivisia prosesseja, moraalisia intuitioita ja käyttäytymistä
 - → Jaetut intentiot, ryhmämieli, kollektiivinen itse-reflektio

**Ihmisen
jalostuneimmat kyvyt
perustuvat
kykyymme olla
suhteessa ja rakastaa**

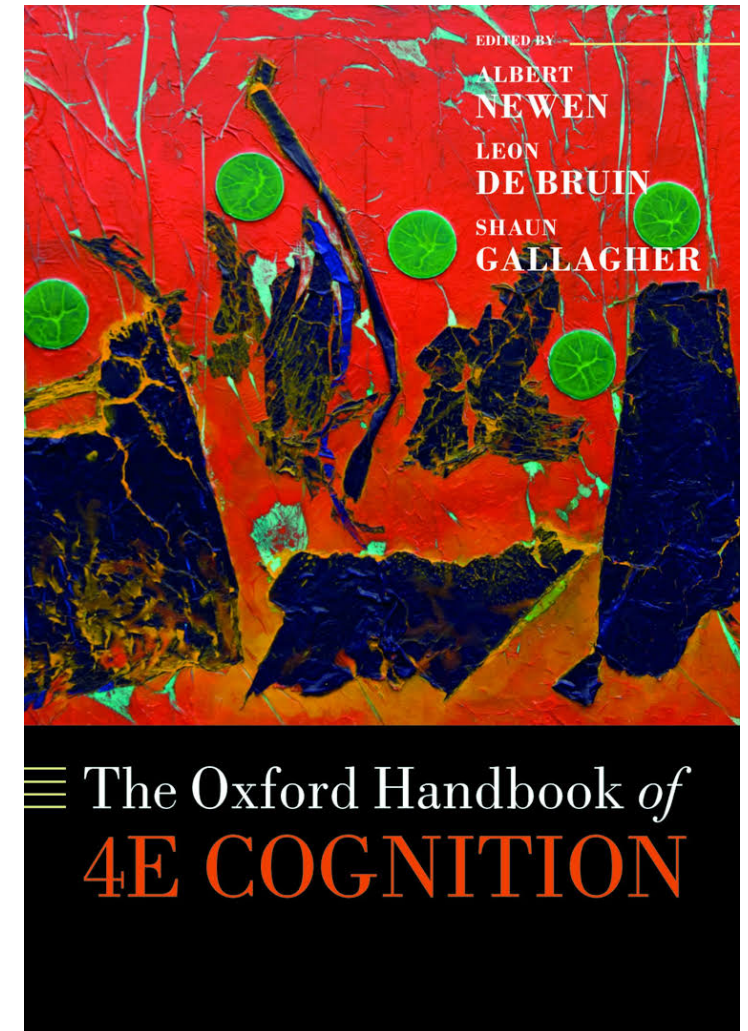
- Kuten mikrobistomme on vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, myöskään korkeimmat mielen toiminnot eivät ole "VAIN MINUN"
- Kollektiivinen toimijuus (filosofit Raimo Tuomela, Michael Bratman):
- Yhteisössä vuorovaikutus niin tiivis, että myös tahto voi olla kollektiivinen:
 - "I-mode" ja "we-mode" tahto (Tuomela)
- Kollektiivinen toimijuus koskee ennen muuta sosiaalisia yhteisöjä, mutta suhteisuus myös verkostoja ei-inhimillisten muiden kanssa

Mieli suhteissa

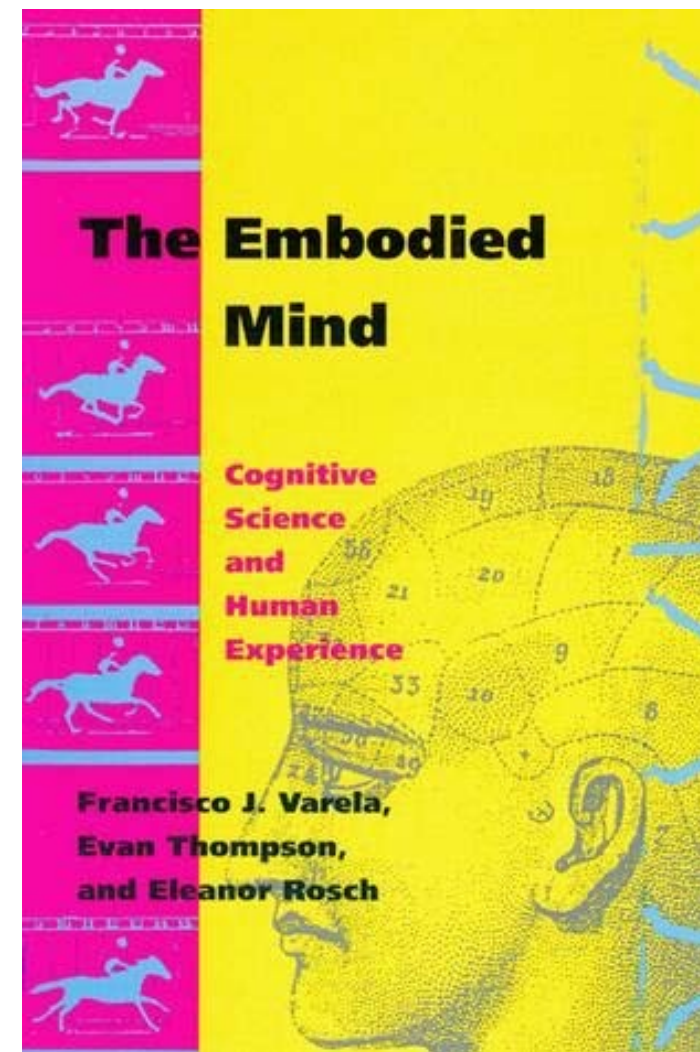
Tietoisuuden neljä E:tä

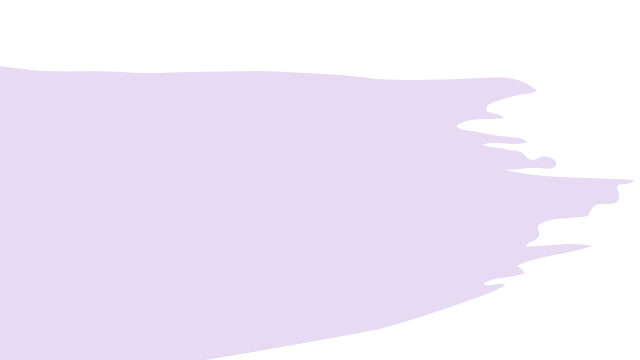
- 4E tietoisuus haastaa käsityksen tietoisuudesta pään sisäisinä neurologisina tiedonkäsittelyprosesseina
- Mieli ja tietoisuus eivät ole aivoissa tai yksilön ihon alla
- mieli on suhdeverkosto, johon osallistuvat moninaiset ruumiilliset sekä kehon ulkopuolisen ympäristön kumppanit
- Mieli on
 - ruumiillinen (embodied)
 - maailmaan kiinnittynyt (embedded)
 - dynaamisesti omaan toimintaansa sidottu (enactive) sekä
 - maailmaan laajeneva (extended)
 - Tunteisiin (emotion) sidottua (affected)

Mieli ja tietoisuus on:

- Ruumiillista (embodied)
 - Francisco Varela, Evan Thompson, Eleanor Rosch, *The Embodied Mind: Cognitive Science and Human Experience* (1991)
 - Tietoisuus käsittää ruumiilliset prosessit; co-evolution
 - Esim. käsien merkitys aivojen toiminnalle ja rationaalisuuden luonteelle
- Ympäristöönsä sisäänrakennettua (embedded)
 - Ympäristö on paitsi fyysinen, myös sosiaalinen ja kulttuurinen ("paikka", "maisema")
 - Ympäristö muovaa tietoisuutta mm. tarjoamalla mahdollisuuksia toimintaan

-
- Enaktiivista (enacted)
 - (Alva Noë, *Action in Perception*, 2004)
 - Vuorovaikutus kaksisuuntaista: Esim. Havainnointi on vastaamista niihin mahdollisuuksiin, joita havainnon kohde tarjoaa = kommunikaatiota
 - Se, mitä organismin tekee, vaikuttaa takaisin tietoisuuteen, eli siihen, mitä on mahdollista tietää, tuntea tai tahtoa.
 - Ympäristöönsä laajentunutta (extended)
 - (Andy Clark & David Chalmers, "The Extended Mind", 1998)
 - Ympäristölliset elementit, objektit ja tekniset välineet toimivat tietoisuuden välineinä ja osina kuten biologiset ruumiinosat.

Merkityksellistäminen on yhteistoimintaa

- Osallistuva (/osallistava) merkityksellistäminen, participatory sense-making (Hanne de Jagher & Ezequiel di Paolo 2007)
 - Koska tietoisuus ei ole yksilön pään sisäistä, eivät myöskään merkityksen voi olla kokonaan tai yksilöllisiä tai riippumattomia eletyistä suhteista
 - Merkityksellistäminen on verkostoista, eivätkä siihen kuulu ainoastaan ihmiset, vaan neuroverkkojen, ruumiin ja sosiaalisten, materiaalisten ja aineettomien ympäristöjen keskinäinen dynamiikka on ratkaisevaa
- → Se, millaisia merkityksiä rakennamme – tai kykenemmekö niitä rakentamaan – riippuu siitä, mitä ja mihin luomme suhteita, mihin kiinnitämme huomiota ja kuinka hoidamme suhteitamme
 - → Arkiset teot ja käytänteet muokkaavat merkityksellistämistä ja toimijuutta toteuttavia mielen prosesseja

Mitä tämä merkitsee etiikalle?

- Muokatesamme ympäristöjämme muokkaamme omia edellytyksiämme tietää, tahtoa ja toimia
- Kyky toimia moraalisesti ja luoda merkityksiä tarvitsee elinvoimaisia verkostoja ja sen kaikkien osien hyvinvointia – myös autonomia on relationaalista
- → 4E tietoisuudesta voi johtaa moraalisen velvoitteen suojella SUHTEITA ja YMPÄRISTÖJÄ (Colombetti & Torrance 2009)
 - ”toimi aina niin, että edistät kykyäsi toimia” (Xabier Barandiaran 2017)
 - ”Vastuu omasta moraalisesta toimijuudestasi vaatii vastuuta ympäristöstä.” (S. Nurmi 2020)

Merkityksellisyys, eettisyyden taito ja ekokriisin korjaaminen edellyttävät samoja asioita:

- Nöyryyttä
 - Herkkyyttä
 - Huolenpitoa
 - Kuulumista
 - Sitoutumista
 - Yhteyttä
 - Rakkautta
-
- 4E teorit löytävät etiikassa läheisimmän kumppaninsa
 - hoivaetiikasta (Petr Urban) ja
 - toimintavalmiuksien vahvistamisesta (Martha Nussbaum) kaikkialla elollisten olentojen ja materian verkostossa

Uusin tutkimus vahvistaa vanhan viisauden:

Kukaan ihminen ei ole saari

Jos korkeimmat mielen toiminnot, kuten kyky toimia oikein, tehdä hyvää ja kehittää itseään liitetään riippumattomuuteen ja erillisyyteen, niistä tulee ihmisyyden ihanne. Ja se on vaarallinen, koska merkitykset sitoutuvat nimenomaan suhteisiin.

Ihmisen erityisyys on sisältyä kykyyn olla yhteydessä moninaisiin toisiin ja toimia yhdessä päämäärien eteen

→ Riippumattomuus on vaarallinen ja tuhoisa ihanne

**Onko ihminen
Jumalan kuva?**

Maailmassa läsnä oleva Jumala

- jaettu vastuu ja yhteinen valmistelu tuottavat merkityksiä kaste- ja nimiäistilaisuuksissa (Helena Kauppila)
- Panenteismi: Jumala on läsnä kaikkialla maailmassa, vaikkei olekaan sen kanssa identtinen → ihminen elää kaikessa olemisessaan Jumalassa
- Gregorios Nazianzilainen: "vastavuoroinen inhabitaatio" (vrt. inkarnaatio)
 - Ihmisen/kristityn tehtävä on olla Jumalan ja maailman kohtaauspaikka; siihen kaste kutsuu. → Kohtaustapaikkana oleminen on olla Jumalan kuva ja kaltainen.

Perivastuu inhimillisestä vastuullisuudesta

- Perivastuu (vrt. perisynti) on ”perittyä” vastuuta, eli vastuun kantamista niistä asioista, joita emme yksilöinä ole itse tehneet tai valinneet, vaan ne ovat tulleet kannettavaksemme aiempien sukupolvien valintojen seurauksena
- Venäjä ja ilmastonmuutos
- perivastuu korostaa toimijuutta ja mahdollisuutta saada aikaan muutosta
- Kyky ja voima toimia ja kantaa vastuuta edellyttävät hyvinvoivan elämän verkoston
- Vastuu vastuusta, vastuullisuuden taidosta, kattaa laajan kirjon suhteita

*Verkostoinen
Jumalan kuva
– entä Jumala?*

KIITOS!